

Manca Marinko

»Prevejeno v več jezikov«

Vejo po vejo

Tanja Božić

LUD Literatura, 2024

Pesniška zbirka Tanje Božić v svojem jedru premišljuje večjezikovnost – pojav, ki lahko med ljudmi hkrati gradi mostove ali pogloblja razpoke. Jezikovne bariere pa pesnice ne utesnjujejo; nasprotno, v njenih pesmih postanejo ustvarjalni impulz, ki ji omogoča, da med različnimi jeziki prepozna skupne točke in presenetljive podobnosti. S tem razpira prostor povezovanja med različnimi kulturami, narodi in družbenimi okolji ter nam servira esenco človeške izkušnje, ki najde svoj odmev v različnih jezikih in kulturah.

Večjezikovnost kot rdeča nit pesnico pelje skozi različna tematska področja, med katerimi je gotovo najvažnejša tematika družine, iz katere dvojezičnost subjektke izvira, in z njo povezani spomini ter vzorci, ki si jih generacije prenašajo med sabo. A Božić se ne ustavi le pri tem, kar si generacije delijo, temveč raziskuje tudi to, v čem se razlikujejo in zakaj je do tega prišlo. Med branjem ugotovljamo, da so mnogokrat na delu boljše priložnosti in življenjske razmere mlajše generacije, v katero sodi tudi lirska subjektka.

Višja izobrazba, visoka raven jezikovne pismenosti in afiniteta do literature so le nekatere izmed stvari, ki ustvarjajo razlike med njo in njenimi družinskimi člani. Spoznanje, da družino na neki način presega, je zanjo boleče, a s tistimi najbolj trpkimi spoznanji in spomini se zbirka sooča z največ humorja. Ta na nas pogosto plane povsem nepričakovano, navadno ob koncu pesmi v obliki medjezikovne besedne igre, ki so ključni del poetike zbirke. Primer najdemo v pesmi »POLIGLOTKA«, ki jo pesniška subjektka sklene z besedami »ne samo jabolka in češnje, tudi / jablane in češnjev les smo, / ko več ne obrodimo, / gremo lahko zmeraj v papir.«

Pesniška zbirka Tanje Božić *Vejo po vejo* je razdeljena na dva dela, naslovljena »POČELO (JE)« in »Drevo spoznanja«. V grobem se prvi del, kot že ime pove, ukvarja z izvorom bivanjskega položaja subjektke, ki tiči v njenem otroštvu ter v generacijskih vzorcih in preteklosti njene družine. V drugem delu z naslovom »Drevo spoznanja« pa se pred nami odpira

odrasla in predvsem reflektirana perspektiva na problematike, ki jih načenja prvi del. Oba dela se torej primarno osredotočata na teme družine, doma, spomina, psiholoških vzorcev in vojne, le da prvi del predvsem predstavlja situacijo, drugi del pa se na podlagi določene mere *spoznanja*, ki ga prinese duhovna zrelost ali morda le nekaj let življenja več, z njo poskuša tudi soočati. Prvi del je od drugega intenzivnejši, tudi vsi naslovi so za razliko od drugega pisani z velikimi tiskanimi črkami. »POČELO (JE)« s tem poudarja neko mladostniško trmo ali prej le energijo, ki se nato v »Drevesu spoznanja« sprostijo in predela. Naslovi drugega dela niso več pisani z velikimi tiskanimi črkami, obenem pa so naslovi drugega dela verzi, vzeti iz pesmi prvega dela zbirke, kar dela med seboj ustrezno povezuje in ju obenem osmišlja kot zaključeni celoti.

Tematika družine je zastopana predvsem v vlogi namerne ali nenamerne odtujitve od družine. Subjektka opisuje prečkanje meja, ki so bile postavljene za njene prednice in prednike, kar med njo in njenimi družinskimi člani ustvarja razlike, četudi so jo le-ti spodbujali k temu, da postane v življenju nekaj več kot »mali človek«. To med drugim v njej povzroči tudi nenehno potrebo po samoizpopolnjevanju. V zbirki je govora še o mnogih drugih miselnih vzorcih, ki jih je subjektka »podedovala«, a jih poskuša tudi spreminjati. Tega se loteva s komunikacijo, prepraševanjem in predvsem s pisanjem, od tod tudi naslov zbirke, kjer ne gre le za koncept postopnosti, temveč se v frazi skriva tudi beseda »povejo«. Namesto da »jezik naredi mrtvaka«, subjektka zagovarja, da »ko več ne obrodimo, / gremo lahko zmeraj v papir«.

V zbirki je tematsko pomemben tudi spomin, med bistvene sodijo predvsem spomini starejših generacij na vojno, ki le postopoma zapuščajo družinsko drevo. Prisotnost vojne se kaže v igrah, ki se jih igrajo otroci in v katerih uprizarjajo vojne okoliščine. V drugem delu zbirke smo nato priča odrasli lirski subjektki, ki se vojne ne igra več, temveč jo poskuša izgnati in zlasti »denormalizirati« pri generacijah, mlajših od sebe. V mlajših generacijah vidi upanje za boljšo prihodnost z manj nasilja in več ljubezni do sočloveka.

»Drevo spoznanja« je v primerjavi s prvim delom zbirke polno upanja, posebej v drugi polovici. Primarno se pojavlja v zvezi s prijateljstvom, natančneje z iskrenimi prijateljstvi, ki jih subjektka uživa v odraslosti. Upanje v obliki preprostih, a pristnih prijateljstev se nato razširi v upanje, ki ga prinaša misel na vse ljudi, ki nas še bodo ljubili, in na vse dobro, kar nas še čaka. Pesnica zapiše: »Urim se v upanju, / da je posledica čakanja v temi / lahko tudi svetloba.«

V pričujoči pesniški zbirki ima pomembno mesto tudi simbolika. Le-ta skoraj brez izjeme izvira iz drevesnega besedišča, ki zbirko tudi učinkovito povezuje v celoto. V središču simbolnega

sveta najdemo drevo, gre za družinsko drevo, iz katerega rastejo številne veje. Veje so posamezniki znotraj družine ali posamezne življenjske poti, koraki. Če z drevesa pade sadež in ga nihče ne opazi, pa iz njegove peške zraste novo drevo, ki ga mnogokrat lahko enačimo s pesniško subjektko in njenim življenjem, ki se je od družine odcepilo. Zanimiva je denimo tudi simbolna vrednost lesa, iz katerega lahko nastane papir, če ga pravilno obdelamo. Les je tako rečeno mrtvo drevo, zato ni naključje, da se z lesom ukvarja subjektkin oče, o katerem je v pesmi »Ptice« zapisano, da »verjame samo še v ptice in v smrt«. Hkrati pa lirski subjektki oče z obdelovanjem lesa simbolično omogoča, da piše, saj iz lesa nastaja papir, ki ima v zbirki simbolno vrednost pisanja, literarnega ustvarjanja. Trdo delo staršev torej omogoča subjektki pisanje, ki ga razume kot privilegij. Razširi se do simbolov, kot je jabolko kot simbol spoznanja ter lubadarjev kot nečesa, kar vrta in uničuje.

Poleg drevesnega besedišča jezik te zbirke, kot že rečeno, pomembno zaznamujejo tudi besedne igre, paronomazije, večinoma ustvarjene na podlagi blizuzvočnic. Najočitnejši primeri tovrstnih besednih iger se pojavljajo v paru. To so denimo dvojice »domotožje« in »domov težje«, »usodni da« in »sodni dan« ter »za mano« in »zaman«. Vendar je pesniška govorica te zbirke tudi na splošno nagnjena k postavljanju blizuzvočnic in besed s podobnimi osnovami blizu skupaj, tudi ko ne gre za očitne besedne igre.

Na ritmični ravni prostega verza Tanje Božić pa lahko opazimo predvsem številne enjambemente in razmeroma fragmentirane verze, ki se v bolj pripovednih pesmih primerno razširijo. Omembe vredne so tudi tišine, ki se vrivajo ob številnih besednih igrah z vezaji – bralec ima namreč tako možnost opaziti dve besedi, kjer je prostora le za eno, na primer v besedi »odras-lost«. Nepričakovano vrinjena beseda bralca za trenutek upočasni, ga iztrga iz toka branja, ki ga je vajen, kar mu da možnost za razmislek.

V zbirki je moč najti tudi nekaj povsem novih besed, kot na primer beseda »očtrok«, »lubjezenska zgodba« in »vejeglasje«, a ni vedno povsem jasno, čemu tovrstni postopki služijo. »Lubjezenska zgodba« se pojavi v pesmi »S prsti drsi po krošnji«, kjer pesnica zapiše »in vsak dotik / interpretiram kot / lubjezensko / zgodbo, // dokler z zamudo / ne vidim razdalje, / ki vlada med debli«. Zdi se, da subjektka izraža, kako si najmanjšo gesto napačno interpretira kot ljubezen, a problem je v tem, da pojem ljubje tu ne ustvarja metaforične logike, še več, ljubje ima zaradi metafor z lubadarjem v prejšnjih pesmih zbirke negativen prizvok, zato raba neologizma oziroma besedne igre »lubjezenska zgodba« služi bolj kot ne sama sebi in lahko bralca celo zmede. Medtem ko je raba neologizma »vejeglasje« v zadnji pesmi povsem uspešna,

saj se pomen veje smiselno povezuje s pomenom, ki ga je veja kot simbol nosila v zgodnejših pesmih zbirke in tako njeno semantično vrednost smiselno pelje dalje.

Poleg izumljanja neologizmov pesnica v že obstoječih besedah izpostavlja besede, ki jih sicer ne bi opazili, in s tem ustvarja nepričakovane pomene, recimo z zapisom že zgoraj omenjene besede »odras-lost«, kjer gre celo za dvojezikovnost. Slednja pa je v zbirki tudi tista, ki pred nami razprostira vprašanje identitete in pripadnosti, zlasti v kontekstu migrantske in postmigrantske skupnosti. Zbirka *Vejo po vejo* predstavlja pesniško subjektka, ki je razpeta med jezikom družine in jezikom okolja, s čimer je ponazorjena razpetost v širšem smislu. Kot rečeno, se pesniški prvenec Tanje Božić ukvarja tudi s tematiko vojne, natančneje gre za temo vojn v državah bivše Jugoslavije, ki je za seboj pustila generacijske travme in vzorce, ki jih pesniška subjektka skuša prekiniti.

V sodobni literaturi je tematika generacijskih travm postala eno osrednjih polj raziskovanja identitete, intime in družbene zgodovine. Pomemben premik v sodobnem pisanju pa predstavlja motiv prekinitve generacijskih travm. Avtorji (kot je denimo Ocean Vuong z romanom *Bežen trenutek bajnosti*) prikazujejo junake in junakinje, ki poskušajo ubesediti ali preoblikovati dediščino bolečine, ki so jo podedovali. Pogosto gre za procese, kot so odpiranje tišin, prevpraševanje vzgojnih vzorcev in novega jezika, s katerim junaki in junakinje prevzamejo vajeti v svoje roke, neodvisno od družinskih ali družbenih vzorcev. Vse to srečamo tudi v pesniški zbirki *Vejo po vejo*, ki se z izvorom bolečine sooči in jo ne nazadnje tudi premosti, brez končnih aforizmov ali velikih pesniških gest, temveč umirjeno in nadvse življenjsko. V predzadnji pesmi zbirke »Nikamor brez dežnika« pesnica zapiše: »Ko se zazrem v retrovizor, / pomislim, da / kljub temu, / da je vse za mano / ni bilo vse / zaman.«

Pesniška zbirka *Vejo po vejo* je izjemno dodelan in celovit prvenec, ki svojo moč gradi prav iz večjezikovnosti in večglasnosti, saj ju razen redkih izjem ne uporablja kot okras ali slogovno posebnost, temveč kot temeljni princip razumevanja sveta kot neenovitega. Božić večjezičnost preobrazi v orodje povezovanja, a hkrati tudi v natančen analitični skalpel, s katerim razpre medčloveške odnose in generacijske vzorce. V tem pogledu zbirka presega intimno izpovednost in podaja univerzalno izkušnjo razpetosti, iskanja pripadnosti in potrebe po preseганju podedovane bolečine. *Vejo po vejo* se tako izkaže kot tankočutna, premišljena in formalno izvirna knjiga, iz katere zanesljivo *veja* pesniški glas, ki vstopa v sodobno slovensko poezijo kot resnično samosvoj in zrel.